

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องนี้เป็นการศึกษาถึง การใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงอนุรักษ์เพื่อการเกษตรของ ชาวถิ่นในบ้านหนองน่าน อำเภอปอเกลือ จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

1. เพื่อศึกษาวิวัฒนาการการใช้ประโยชน์ที่ดินจากอดีตจนถึงปัจจุบันในการทำการ เกษตรของเกษตรกรชาวถิ่น
2. เพื่อศึกษารูปแบบและระบบการทำการเกษตรเชิงอนุรักษ์ของเกษตรกรชาวถิ่น
3. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและความต้องการในอนาคตของเกษตรกรชาวถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงอนุรักษ์เพื่อการเกษตร

การศึกษาสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. สรุปผลการศึกษา

1.1. สภาพทั่วไปและประชากรของบ้านหนองน่าน

1.1.1 ประวัติบ้านหนองน่าน

บ้านหนองน่านได้ก่อตั้งมา 2 – 3 ช่วงอายุคน หรือประมาณ 100 ปีมาแล้ว โดยได้อพยพมาจากประเทศลาว มีนายขันและนางคู่ เป็นผู้นำในการอพยพมาในครั้งนั้น และได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านหนองน่าน เพราะเห็นว่าพื้นที่บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ ต่อมาเมื่อจำนวนประชากรมากขึ้นได้มีการแยกออกไปเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรกยังคงอยู่เดิม ปัจจุบันคือบ้านหนองน่าน กลุ่มที่สองได้แยกออกไปอยู่ทางทิศเหนือ ปัจจุบันคือบ้านป่าปง และกลุ่มที่ 3 ได้แยกออกไปทางทิศใต้ ปัจจุบันคือ บ้านภูยี่น บ้านหนองน่านได้แยกตัวออกมาจากบ้านปอหลวงเมื่อปี พ.ศ. 2532 มีบ้านบริวารอีก 2 บ้าน คือ บ้านป่าปงและบ้านภูยี่น ในปัจจุบันทั้ง 3 บ้านรวมกันจะมี 62 หลังคาเรือน มีกรรมการหมู่บ้านรวมทั้งสิ้น 15 คน

1.1.2. ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และลักษณะทางกายภาพ

1.1.2.1. ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์

บ้านหนองน่านอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอปอเกลือไปทางทิศเหนือประมาณ 6 กิโลเมตร มีรูปแบบการตั้งบ้านเรือนเป็นแบบการตั้งเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรม มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ทิศเขตบ้านปางกบ
ทิศใต้	ทิศเขตบ้านห้วยโป่ง, บ้านนาเชิงและบ้านบ่อหลวง
ทิศตะวันออก	ทิศเขตบ้านนาปูและบ้านสบัน
ทิศตะวันตก	ติดบ้านกอก่าง

1.1.2.2. ลักษณะทางกายภาพ

บ้านหนองน่านตั้งอยู่ในพื้นที่ระหว่างหุบเขา สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 900 – 1,200 เมตร มีอุณหภูมิสูงสุดประมาณ 5 – 8 °c ภูเขาที่สำคัญตามที่ชาวบ้านเรียกคือ ดอยปางกบได้ และดอยหินตั้ง ชูดินในบ้านหนองน่านเป็นกลุ่มชูดินที่ 62 (ชูดินลาดชันเชิงเขา)ซึ่งไม่เหมาะสมสำหรับการทำการเกษตร

1.1.3. ลักษณะทางประชากรศาสตร์

จากข้อมูลทำให้ทราบว่าบ้านหนองน่านมีอัตราเฉลี่ยจำนวนสมาชิก 7.10 คนต่อ 1 หลังคาเรือน จากจำนวนทั้งหมด 440 คน ประชากรส่วนใหญ่เป็นหญิง (225 คน) มีอายุเฉลี่ยของประชากรทั้งหมดเท่ากับ 27.33 ปี ประชากรโดยรวมของบ้านหนองน่านจะอยู่ในช่วงอายุตั้งแต่ 10 – 19 ปี ซึ่งมีมากที่สุดถึงร้อยละ 25.23 และมีจำนวนแรงงานเฉลี่ย 3.53 คนต่อหลังคาเรือน

การมีบัตรประจำตัวประชาชนของหัวหน้าครัวเรือน ทุกคนจะมีบัตรประจำตัวประชาชน และมีสัญชาติไทยทุกคน ส่วนในด้านการศึกษามีกลุ่มที่ไม่ได้รับการศึกษาเลยถึง 209 คน (ร้อยละ 47.50)

1.1.4. โครงสร้างพื้นฐานของบ้านหนองน่าน

ประกอบด้วยโรงเรียน (ศศข.), ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก, สหกรณ์ร้านค้าประจำหมู่บ้าน, ถนน, งานรับสัญญาณดาวเทียมไทยคมใช้ระบบพลังงานแสงอาทิตย์, แหล่งน้ำ, ประปาภูเขา, ธนาคารข้าว ซึ่งยังคงใช้ประโยชน์อยู่จนถึงปัจจุบัน และยังมีพื้นที่ป่าอนุรักษ์อีกประมาณ 100 ไร่ อยู่รอบ ๆ บริเวณหมู่บ้าน

1.1.5. การประกอบอาชีพและรายได้

การประกอบอาชีพของประชากรในบ้านหนองน่านทุกคนและทุกวัย สามารถแบ่งหมวดอาชีพออกเป็น 4 หมวด ได้แก่ อาชีพเกษตรกรรม มีจำนวน 211 คน (ร้อยละ 47.95) ประกอบอาชีพรับจ้าง มีจำนวน 32 คน (ร้อยละ 7.28) หางของป่า มีจำนวน 32 คน (ร้อยละ 7.28) และนักเรียน มีจำนวน 165 คน (ร้อยละ 37.49คน) ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นวัยเด็กที่อายุยังไม่ถึง 15 ปี ซึ่งยังไม่มีอาชีพที่แน่นอน และในจำนวนนี้ แต่โดยทั่วไปแล้วประชากรในบ้านหนองน่านจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และทำอาชีพเสริม โดยการหาของป่าและรับจ้าง

รายได้โดยรวมต่อปีต่อหลังคาเรือน มีตั้งแต่ต่ำกว่า 5,000 บาท จำนวน 30 หลังคาเรือน (ร้อยละ 48.40) 5,000 – 10,000 บาท จำนวน 23 หลังคาเรือน (ร้อยละ 37.09) และ 10,000 บาทขึ้นไป จำนวน 9 หลังคาเรือน (ร้อยละ 14.51)

1.1.6. ประเพณีและความเชื่อต่าง ๆ ในบ้านหนองน่าน

เกษตรกรในบ้านหนองน่านมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งมีการสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เช่น ประเพณีปลูกแขก, พิธีกินดอกแดง, ประเพณีงานศพและการถือวันกรรม เป็นต้น

1.2 สภาพการใช้ประโยชน์ที่ดิน, รูปแบบและระบบการทำเกษตร

1.2.1 การได้มาของที่ดินและการจัดการที่ดิน

การได้มาของที่ดินทำกินของเกษตรกรได้มาจากการจับจอง บุกเบิกเองและสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นบรรพบุรุษ บ้านหนองน่านมีการจัดการที่ดิน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การจัดการที่ดินตามสิทธิของส่วนบุคคลและการจัดการที่ดินตามกฎหมายสิทธิของรัฐ การจัดการที่ดินตามสิทธิของส่วนบุคคลนั้นจะซ้อนทับกับการจัดการที่ดินตามกฎหมายสิทธิของรัฐซึ่งจะเกิดขึ้นทีหลัง

1.2.2. วิวัฒนาการการใช้ประโยชน์ที่ดิน, รูปแบบและระบบการทำเกษตร

เกษตรกรในบ้านหนองน่านมีวิธีการผลิตที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากจารีตประเพณี คือ การทำไร่หมุนเวียน ในอดีตก่อนปี พ.ศ. 2510 การทำไร่หมุนเวียนของเกษตรกรบ้านหนองน่าน จะมีรอบระยะเวลาการหมุนเวียนพื้นที่ 8 – 10 ปี ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2510 – 2525 เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองประกอบกับจำนวนของประชากรเพิ่มขึ้นจึงทำให้การทำไร่หมุนเวียนของเกษตรกรบ้านหนองน่านต้องลดรอบระยะเวลาหมุนเวียนพื้นที่เป็น 6 – 8 ปี และในช่วงปี พ.ศ. 2526 จนถึงปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2541) เกษตรกรต้องประสบปัญหาการกำหนดเขตพื้นที่บ้านหนองน่านให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติประกอบกับจำนวนประชากรในบ้านหนองน่านเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงทำให้เกษตรกรต้องเปลี่ยนวิธีการผลิตมาเป็นรูปแบบของการปรับตัวเองเพื่อให้อยู่รอดในชุมชน ในปัจจุบันสามารถที่จะแบ่งรูปแบบการทำเกษตรของเกษตรกรได้เป็น 3 รูปแบบ คือ การทำไร่หมุนเวียน ระยะเวลาหมุนเวียน 3 – 5 ปี, การปลูกพืชผักสวนครัว และการปลูกไม้ผล

1.2.3. แนวโน้มในการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรเชิงอนุรักษ์ในอนาคต

จากการสอบถามเกษตรกร 62 หลังคาเรือนเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรเชิงอนุรักษ์ในอนาคต พบว่า เกษตรกรมีความต้องการที่จะปลูกพืชที่สามารถทำรายได้ให้แก่ครอบครัว เช่น ไม้ผลและพืชผักชนิดต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลให้พื้นที่ที่เกษตรกรใช้ทำไร่หมุนเวียนจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างแน่นอน ขนาดของไร่หมุนเวียนก็จะมีขนาดเล็กลง และรอบระยะเวลาการหมุนเวียนก็ต้องเปลี่ยนแปลงไป เพราะว่า เกษตรกรมีความต้องการที่จะใช้ที่ดินอย่างถาวร เพื่อให้สืบทอดต่อไปยังลูกหลานได้ การทำการเกษตรเชิงอนุรักษ์ เช่น การทำเกษตรผสมผสานหรือการทำเกษตรแบบวนเกษตร จึงเป็นทางเลือกของเกษตรกรในบ้านหนองน่าน ดังนั้น ในการส่งเสริมควรที่จะส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชผสมผสานเพื่อจะได้สอดคล้องกับการทำไร่หมุนเวียน ซึ่งเป็นรูปแบบการทำการเกษตรของเกษตรกรในบ้านหนองน่านที่ได้รับสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

1.2.4. สภาพปัญหาอุปสรรคและความต้องการของเกษตรกร

1.2.4.1. ปัญหาอุปสรรคของเกษตรกรในบ้านหนองน่าน

จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรมีปัญหาเกี่ยวกับการถือครองที่ดิน พื้นที่ทำการเกษตรไม่เพียงพอ ขาดความรู้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ขาดแรงงานหรือแรงงานไม่เพียงพอในการทำการเกษตร ดินเสื่อมคุณภาพและขาดแคลนแหล่งน้ำในการทำการเกษตร จากสภาพปัญหาที่กล่าวมาจึงมีผลทำให้การทำการเกษตรของเกษตรกรในบ้านหนองน่านไม่ประสบความสำเร็จ ผลผลิตที่ได้ไม่เพียงพอต่อจำนวนสมาชิกในครอบครัว

1.2.4.2. ความต้องการของเกษตรกรในบ้านหนองน่าน

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีความต้องการเอกสารสิทธิในที่ดินทำกิน มีความต้องการให้รัฐกำหนดเขตพื้นที่ทำกินให้ชัดเจน มีความต้องการให้มีเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเอกชน มาส่งเสริมให้ความรู้ในการทำการเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ มีความต้องการมีงานทำนอกฤดูการทำไร่เพื่อส่งเสริม มีความต้องการปรับปรุงบำรุงดิน และมีความต้องการแหล่งน้ำในการทำการเกษตรเพื่อให้เกษตรกรสามารถจัดการใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำการเกษตรได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ สามารถทำให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และสามารถอยู่ร่วมกับป่าไม้โดยไม่สร้างปัญหาการบุกรุกทำลายป่า

2. อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง การใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงอนุรักษ์เพื่อการเกษตรของชาวนานในบ้านหนองน่าน อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน สามารถที่จะวิเคราะห์ได้ ดังนี้

ในด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงอนุรักษ์เพื่อการเกษตร เกษตรกรมีการใช้ประโยชน์ที่ดินตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสามารถแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ

1. การทำไร่หมุนเวียน จากอดีตการทำไร่หมุนเวียนเคยมีรอบระยะเวลาการหมุนเวียน 8 – 10 ปี และลดรอบระยะหมุนเวียน 6 – 8 ปี จนกระทั่งในปัจจุบัน มีรอบระยะเวลาการหมุนเวียน 3 – 5 ปี เนื่องจากจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจากการศึกษาจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับการศึกษาของ นิติกานต์ (2541) ในงานวิจัยเรื่องการเกษตรเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษาหมู่บ้านอาแบ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ที่พบว่า หมู่บ้านนี้มีการทำไร่หมุนเวียน มีรอบระยะเวลาในการใช้ประโยชน์จากที่ดิน 9 – 12 ปี และลดรอบระยะเวลาในการใช้ประโยชน์ที่ดินลงมาเหลือแค่ 2 – 3 ปี เนื่องจากมีจำนวนสมาชิกครัวเรือนเพิ่มขึ้น ซึ่งลักษณะการปฏิบัติในการทำไร่หมุนเวียนของเกษตรกรในบ้านหนองน่าน พบว่าเกษตรกรมีการปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงอนุรักษ์เพื่อการเกษตร โดยเกษตรกรมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์เป็นอย่างดี

2. การปลูกพืชผักสวนครัว เป็นเพียงการใช้ประโยชน์พื้นที่ดินบริเวณหลังบ้านให้เกิดประโยชน์ เพราะว่าการปลูกพืชผักสวนครัวของเกษตรกรที่ปลูกในพื้นที่ไร่หมุนเวียนจะอยู่ในระยะทางที่ไกลบ้าน ไม่สะดวกในการเก็บมาบริโภค ดังนั้นเกษตรกรจึงมีแปลงปลูกผักสวนครัวไว้บริเวณหลังบ้านของตนเอง

3. การปลูกไม้ผล การปลูกไม้ผลของเกษตรกรในบ้านหนองน่าน ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของพันธุ์ไม้ที่จะนำมาปลูก ให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศ สภาพการตลาด ระดับการดูแลเอาใจใส่ในไร่นาของเกษตรกร เพื่อให้การปลูกไม้ผลของเกษตรกรในบ้านหนองน่าน ในอนาคตสามารถที่จะช่วยพัฒนาวิถีความเป็นอยู่ สังคมและเศรษฐกิจให้ดีขึ้น

จากสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรบ้านหนองน่าน ในทัศนะของผู้ศึกษาเห็นว่า รูปแบบการทำการเกษตรของเกษตรกรบ้านหนองน่านที่จะสามารถทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรดีขึ้น คือ การปลูกพืชตระกูลถั่วหมุนเวียนสลับกันในพื้นที่ ซึ่งจะต้องมีการทำการเกษตรซ้ำในที่ดินทุกปี ซึ่งจะสอดคล้องกับการศึกษาของ สนิท (2531) ในการทำการเกษตรเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเพาะปลูก : ของชาวเขาเผ่ามูเซอ ที่บ้านห้วยน้ำริน อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย พบว่าเกษตรกรมีการปลูกพืชหมุนเวียน ด้วยการใส่ถั่วแดงหลวงปลูกหมุนเวียน

เวียนในพื้นที่ปลูกข้าวไร่และข้าวโพด และการศึกษาของ นุศิษฎ์ (2535) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเทคนิคการปลูกข้าวไร่แบบใหม่ของชาวเขาเผ่าลัวะที่บ้านอมพาย ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า เกษตรกรมีการทำไร่หมุนเวียนมีการปลูกพืชสลับอยู่ 3 ชนิด คือข้าวไร่ กะหล่ำปลี และถั่วแดง มีการใช้พื้นที่ซ้ำที่เดิมทุก ๆ ปี ผลผลิตข้าวที่ได้ประมาณ 60 – 100 ถึงต่อพื้นที่ข้าว 1 ถึง ซึ่งเดิมผลผลิตจะได้ประมาณ 18 ถึงต่อพื้นที่ข้าว 1 ถึง

ในด้านการอนุรักษ์และการส่งเสริมพัฒนา โดยสรุป สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของบ้านหนองน่านจะเป็นพื้นที่ภูเขาสูง มีความลาดชัน 35 เปอร์เซ็นต์ มีกลุ่มชุดดินที่ 62 เป็นกลุ่มชุดดินที่มีข้อจำกัดมากมายในการใช้ประโยชน์ที่ดิน สำหรับในการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่บ้านหนองน่าน ควรจะต้องมีมาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำ มาตรการปรับปรุงบำรุงดินควบคู่ไปกับการจัดการดิน และพืชที่เหมาะสม การใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงอนุรักษ์ในบ้านหนองน่าน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรที่จะมีการส่งเสริมให้เกษตรกรทำการเกษตรที่อยู่ภายใต้ระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำ ซึ่งปิยะพล (2540) ได้อธิบายเกี่ยวกับรูปแบบการอนุรักษ์ดินและน้ำไว้ เช่น การสร้างคันดินกั้นน้ำ การปลูกพืชตามแนวระดับ การปลูกพืชหมุนเวียนและการปลูกพืชสลับเป็นแถบ เป็นต้น ดังนั้นในด้านการอนุรักษ์และการส่งเสริมพัฒนา ควรที่จะส่งเสริมให้เกษตรกรได้ทำกินในรูปแบบการทำเกษตรที่สามารถเลี้ยงตัวเองได้อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะและแนวทางในการพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการทำการเกษตรเชิงอนุรักษ์

จากผลการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาขอเสนอแนะข้อคิดเห็นบางประการอันจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการเกษตรเชิงอนุรักษ์

1. การประกาศเขตป่าอนุรักษ์ เช่น ป่าสงวนแห่งชาติและอุทยานแห่งชาติ จะต้องมีการกันเขตพื้นที่อยู่อาศัยที่ดินทำกิน และป่าชุมชนที่ชุมชนมีการจัดการดูแลดีอยู่แล้วออกจากเขตป่าอนุรักษ์ และจะต้องมีการสนับสนุนระบบการจัดการที่ดินในลักษณะการจัดการในรูปแบบกรรมสิทธิ์ของชุมชน หรือระบบการจัดการที่ดินแบบวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิม เพื่อที่จะทำให้ชุมชนเกิดความมั่นใจในการใช้ประโยชน์ที่ดินของรัฐ

2. การนำพืชผักและไม้ผลไปส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกบนพื้นที่สูง ควรใช้พันธุ์ที่มีความเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและสภาพอากาศของพื้นที่ ในการนำไปส่งเสริมอาจจะไม่ค่อยมีการแนะนำที่ละเอียดพอหรือติดตามผลไม่ค่อยทั่วถึง ทำให้พืชที่เกษตรกรนำไปปลูกไม่ค่อยให้ผลผลิตจึงมีผลทำให้เกษตรกรเกิดความผิดหวัง ซึ่งอาจทำให้ความเชื่อถือที่มีต่อเจ้าหน้าที่ลดลง ดังนั้นควรมีการให้คำแนะนำและติดตามที่ดีพอก็จะทำให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจและเชื่อถือเจ้าหน้าที่มากขึ้น

3. ควรมีการฝึกอบรมให้ความรู้ในการทำการเกษตรเชิงอนุรักษ์เพื่อให้เกษตรกรสามารถที่จะมีการจัดการและใช้ประโยชน์ในที่ดินของตนเองได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ

4. ควรจัดให้มีแผนงานการใช้ที่ดินเพื่อการอนุรักษ์และการพัฒนาทรัพยากรบนพื้นที่สูง และกำหนดให้มีมาตรการควบคุมดูแลการใช้ที่ดินให้เป็นไปตามแผนอย่างเคร่งครัด

5. ควรมีการส่งเสริมให้มีการทำการเกษตรแบบผสมผสานหรือระบบวนเกษตร เพื่อให้เกษตรกรสามารถที่จะใช้พื้นที่ได้อย่างคุ้มค่า โดยไม่ต้องมีการหมุนเวียนพื้นที่

3.2 ข้อเสนอแนะในการทำการศึกษาค้างต่อไป

การทำการศึกษาค้างนี้เป็นการศึกษาเฉพาะในหมู่บ้านหนองน่าน อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นการศึกษาเรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงอนุรักษ์เพื่อการเกษตรของชาวจังหวัดน่าน ผู้ศึกษาขอเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป ดังนี้

1. ในการศึกษาค้างนี้มีการศึกษาในพื้นที่แคบเพียงหมู่บ้านเดียว ควรที่จะศึกษาในพื้นที่ที่กว้างออกไปและมีการเปรียบเทียบ

2. ควรมีการศึกษาถึงระบบนิเวศวิทยาของระบบไร่หมุนเวียนเพื่อหารอบระยะเวลาของการหมุนเวียนพื้นที่ให้เหมาะสมกับสภาพของแต่ละพื้นที่

3. ควรมีการศึกษาถึงรูปแบบในการทำการเกษตรเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพของแต่ละพื้นที่

4. ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับเกษตรเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบต่าง ๆ ของเกษตรกร